

93009

S

SUPERVISOR'S USE ONLY

TOP SCHOLAR

NZQA

NEW ZEALAND QUALIFICATIONS AUTHORITY
MANA TOHU MĀTAURANGA O AOTEAROA

QUALIFY FOR THE FUTURE WORLD
KIA NOHO TAKATŪ KI TŌ ĀMUA AO!

Te Hiranga 2015

Te Reo Rangatira

2.00 pm Rāpare 19 o te Whiringa-ā-Rangi 2015

Te wā: E toru haora

Te Tāpeke: 24

Tirohia mēnā e rite ana te Tau Ākonga ā-Motu (NSN) kei runga i tō pukapuka whakauri ki te tau o runga ake o tēnei whārangi.

E RIMA meneti māu hei āta pānui i te whakamātautau katoa.

E RUA ngā wāhanga o tēnei whakamātautau, ā, E RUA ngā tūmahi mō ia wāhanga.

TE WĀHANGA TUATAHI: PĀNUI – TUHITUHI

Tūmahi Tuatahi: He pānui aroā, he kimi i ngā kupu ōrite.

Tūmahi Tuarua: He tuhinga roa.

TE WĀHANGA TUARUA: WHAKARONGO – KŌRERO

Tūmahi Tuatoru: He whakarongo ki tētahi tautohetohe.

Tūmahi Tuawhā: He kōrero whakaputa whakarāpopoto.

He whakaae, he whakahē rānei i ngā kōrero.

He kōrero whakaputa e whakamārama ana i ngā whakataukī, whakatau-ā-kī me tētahi kīwhaha kei roto i te tautohetohe.

Whakautua ngā pātai KATOA ki te reo Māori ki ngā wāhi wātea kua whakaritea.

Mēnā ka hiahia whārangi atu anō hei tuhituhi i ō whakautu, whakamahia ngā whārangi wātea kei muri o tēnei pukapuka.

Tirohia mēnā e tika ana te raupapa o ngā whārangi 2–16, kei roto i tēnei pukapuka, ka mutu, kāore tētahi o aua whārangi i te takoto kau.

ME HOATU E KOE TE PUKAPUKA NEI KI TE KAIWHAKAHAERE HEI TE MUTUNGA O TE WHAKAMĀTAUTAU.

HE KUPU WHAKATAKI

Tēnā koe kua uru mai nei ki te whakamātautau a Te Hiranga mō tēnei tau. He whakamātautau mā te tauira e ako ana i te reo Māori, ā, e mārama ana ki te whakamahi pūkenga reo torohū, pūkenga reo whakaputa hoki ō ngā wāhanga katoa o te whakamātautau nei, me kaha mai te ākonga ki te:

- tātari, te arohaehae rānei i ngā kaupapa
- whakaputa whakaaro motuhake, whakaaro kē hoki
- whakatakoto taunakitanga
- kōtuitui i ngā mōhiotanga.

Nā reira:

- āta pānuihia ngā kōrero tohutohu i mua i te mahi
- kia kaha mai ki te whakaoti i ngā pātai katoa
- me reo Māori ngā whakautu katoa
- e rima meneti ki te āta pānui i te whakamātautau katoa.

Ko te reo kia tika, ko te reo kia rere, ko te reo kia Māori!

TE WĀHANGA TUATAHI: PĀNUI – TUHITUHI

E RUA ngā tūmahi mō tēnei wāhanga:

TŪMAHI TUATAHI: HE PĀNUI (60 meneti)

Panuihia te tuhinga nei: *Te Whare Tangata*.

Kimihia ngā rerenga kōrero ūrite nō roto i te tuhinga, ā, tuhia ki te wāhi kua whakaritea.

TŪMAHI TUARUA: HE TUHITUHI (60 meneti)

Whiringia tētahi kaupapa hei tuhinga roa māu, ā, kaua e iti iho i te 500 kupu.

TŪMAHI TUATAHI: HE PĀNUI, ME TE KIMI I NGĀ KUPU ŌRITE – HE MAHI AROĀ

Ngā tohutohu

Pānuihia te tuhinga nei: *Te Whare Tangata*.

Te Whare Tangata

Nā Kirituia Tumarae Teka

Ko Te Tāwhao Tioke ko Hōhepa Kereopa me Hikawera Te Kurapa rātou ko Te Ahikaiata wētahi o ngā kākā tarahae o Te Urewera, matatau ki ngā āhuatanga o te ngahere he ringa rehe hoki ki tēnei tāonga nui, te mahi rongoa i roto i Te-Wao-tapu-nui-a-Tāne. He heke mai i ngā kāwai rangatira i kuraina ki ngā Wharemaire o Te Urewera. He tohunga ki te whakaheke whakapapa, ki te hari karakia, ngā karakia o te ao kōhatu me ngā karakia o te karaipiture. He rēanga hoki i whakapono ki te tipua, nā tēnei āhuatanga ka noho tūhono tonu tāua te tangata me te whenua, te ngahere me ngā maunga, ngā wai whakaō mai kiā tāua anō ki te tangata. E Koro mā eee, moe mai ra.

haakeke
rangatirai

Kua kaha te tokoitī haere o ngā tohunga mahi rongoā o Tūhoe^(e) "Mate atu he tetēkura, ara mai anō he tetēkura". Kua kore e tāea tēnei whakataukī te kawe i roto i tēnei āhuatanga o te mahi rongoā kua maninohea noaiho i te wā nei. Hinga atu, hinga mai. (e)

Ētahi o ngā Tohunga e tino matatau ana ki ēnei mahi, karekau i whakaatu, i whakapuaki rānei i ūrātou pukenga hei māhirahanga mā te tini o te tangata. I mahi noaiho i runga i te mahi ohu hei awhina ki te poipoī haere i te hauora o ngā whānau o roto i ūrātou mārua. Ko ngā mana, ko ngā mauri, ko ngā wairua, ko ngā tapu te ahurewa mo te mahi rongoā.

I te wā o ngā mātua tīpuna he tangata anō i tohua mō ēnei kaupapa. Ko ētahi i tohua ki te whaikōrero me mōhio anō ki te whakapapa. Ko ētahi i tohua ki te karakia, ā, i mōhio anō ki te whakapapa. Ko ngā tāngata mahi rongoā he mōhio ki ngā whakapapa e hāngai ana ki ngā karakia ki te whenua ki te tangata, ēra momo āhuatanga katoa. Ko ngā Kuia te kaiwhāngai i te mokopuna kua tohua kē, "Ko te hā o te penupenu, te kura o te ūkaipō". Ko te whakamārama o tērā, tōku kuia tonu, kua rere nga matimati ki te nanao mai i ngā kai, he kamokamo, he tāewa, he aha kē rānei^(e) kua riro tonu ma ngā matimati o te kuia rā e penupenu i ngā kai, kātahi ka kōtamutamuhia e te kuia rā ki roto i tana waha kia mōhio raano ia kua ngāwari, ana kua whāngaihia ātu ki te pēpē^(e) Kāre he kai i tua atu i ngā kai e whāngaihia nei e te kuia, kei reira te tīmata mai o te pēpē ki ngā akoranga o te ao o te kuia rā. Ko ūna mātauranga kua tukunahia ki te pēpē^(e) koinei ngā kai māro e whāngaihia nei kī te tamaiti kua tohua. Koinei te kura o te ūkaipō he tikanga ēnei kua memeha noaiho, kua whakarērea kua mahue ki tahakē.

[↑] Kua ngāvō

Ka pakeke hāere te tamaiti kua kaha te puta o ngā tohu ki ngā Kuia, ki ngā Koroua ko wēhea tamariki e tika ana ki te pupuri i te mauri mo te whaikōrero, mo te karakia mo te ngahere tae atu anō hoki ki te mahi rongoā. Kāre e tāea e te tangata kotahi te kawe i ngā āhuatanga katoa.

He waiata tēnei i titoa e Retimana Wharekura mā te roopu haka o Mataatua ki Rotorua mō te Hui Ahurei a Tūhoe.

He aha koe e pātai nei e moko, ki taku mahi e tū nei au, ākene pea ko aku rau, ko aku rau hei rongoā, hei pēhī mamae, me karakia i te tuatahi, ka kato i aku rau, ka tunu i roto i te wai, ka inu kia pau. Tēnei mātau e tu nei e, he mauri, he kaupapa he mana, te ao whakakorikori, pīoioi, pīoioi ana ki runga, i te pupuhi a te hau, tū mataara ana e, tau ana ngā manu.

He aha koe e pātai nei e moko ...

Waiatatia ai e ngā tamariki o ētahi o ngā Kōhangā Reo me ngā Kura puta noa i te motu.

Koinei ētahi o ngā ture ka whakamahia e te kaimahi e te tohunga rānei ki te kato rau hei mahi rongoā:

hono kei ngā harakeke, whakataukī

1. Kua oti i te tohunga te whakaaro i te pō mo ngā mate kei te tāmi i te tūroro, ko te wāhi ki te atua te mea nui. He karakia i te tīmatanga, ki te whakawātea i te huarahi māna hei ārahi, hei hōmai, hei whakapuaki i ngā hua mō te tūroro. Ka tīmata te haere kia kotahi te whakaaro, ko te kaupapa te mea nui kauaka rawa e haere poka noa ki ngā kāinga, ki te tūtaki koe ki tētahi i runga i te huarahi kaua e kōrero ki tērā tangata, kua mōhio tonu terā he aha tō kaupapa. Kāre hoki koe e āhei ki te kai, kia mutu rāno te mahi i te rongoā. Mai i te haere ki te kato, ā, tae noa ki te wā e tunua ana ngā rongoā.
2. Kua mōhio kē te tohunga kei hea ngā rongoā hei kato mai mā te tūroro. Kua oti kē i te tohunga e te kaikato rānei ē hia ngā rau hei kato mā te tūroro, ēngari, ko te wāhanga tuatahi kua tangohia mai he wāhanga paku nei o te pakiaka o tētahi momo rākau ka whawhati mai, ka eke ki te peka o taua rākau ka whawhati mai anō i tērā, kātahi ka tiki atu he one hei ūkuikui ki te wāhi i whātia mai e ia. Koirā te whakahoki atu i te oranga ki te rākau.
3. Mutu ana te whakamahi i ngā rau ko te mea nui he whakahoki anō ki te ngahere, ki te kore e tae ki te ngahere kua haria ki ngā kōawaawa ki te take rānei o ngā rākau Māori, he whakaaro nui ki ngā rākau.

Kua pā mai te pouri ki ahau ki ēnei mahi, he hokinga mahara ki a rātou i te wā e toitū ana rātou i runga i ērā āhuatanga. He aroha ki a rātou, he mimiti no ngā tikanga kua (3) kore noaiho e rongohia i ērā āhua. Kei konei au e whakaaro ana kei hea he wāhi hei whakaora i tēnei tāonga, "Te Mahi Rongoā". (6)

(a) Kimihia ngā rerenga kōrero ōrite nō roto i te tuhinga, ā, tuhia ki te wāhi kua whakaritea.

1. nga manu wahanui o te pae o Tāne,

ngā kāka tarahae o Te Urewera, matatau kai ngā āhuatanga o te ngahere.

2. Putuputu noaiho te hunga e mātau ana ki nga mahi rongoā o Te Urewera.

Kua kaha te tokotiti haere o ngā tohunga mahi rongoā o

Tūhoe //

- ngokore*
3. kua kaha te ngoikore i te ra nei.

*Kua memeha noāiho, kua whakatenea kua matue
ki tīhakē //*

- kai / kuia*
4. ngaungauhia e te kuia more kia nakunaku

*Ka kōtamatamuhia e te kuia rā ki roto i tana waha kia mōhio
raano ia kua ngāwari //*

- tūpono tangata*
5. ka tūpono ana koe ki te tangata i tō hāere ...

Ki te tūtaki koe ki tētahi i runga i te huarahi //

- ka whakaaro au*
6. ka noho au, ka noho ka whakaaro me pehea hoki ...

Kei kōnei au e whakaaro ana kei hea //

- (e) Kua whakaputa e te kaituhi tētahi āhua o te reo, tēnā whakamāramahia mai tōna tikanga e hāngai ana ki tā te kaituhi.

"koinei nga kai māro e whāngaihia nei ki te tamaiti"

Ko te ngako o tēnēi kōnero e whakamārama ana ki te tangata, ehara i te mea ko ngā kai^{ngohengohē} mō te tirana te mea nui. He māmā noa te whāngai pēpē, koia rā te malu a te kuia i roto i te tuhingao Ēngari, ko te tino kai ka whāngai e te kuia, he kai mā te hinengā, koia te kai 'māro' hei whakaorotanga mā te pēpi: te akoranga, he mātauranga.

"Hinga atu, hinga mai"

(Ko te ngako o tēnēi kōnero e whakamārama ana ki te tangata, ehara i te mea ko ngā kai mō te tirana te mea nui. He māmā noa te whāngai pēpē, koia rā te malu a te kuia i roto i te tuhingao Ēngari, ko te tino kai ka whāngai e te kuia, he kai mā te hinengā, koia te kai 'māro' hei whakaorotanga mā te pēpi: te akoranga, he mātauranga.)

Ko ngā whakaaro o te kaituhi e hāngai pūmaw tēhē kōnero "Hinga atu, hinga mai" ki ngā tohunga, kia tūnahunuku mā e matemanatē haere ana. Ko te ringa o Hine-nui-te-pō e kapo ana i ngā kau mātua, a, ko rātou mā te hunga e matatau ana ki ngā āhuatanga o tēnēi ao Māorio. Ka hinga ngā tohunga, ka ngaro ia tātou ngā mātauranga whakalirihira pērā rawa ki tēhei mea te malu rongoā. Ko te tauira o roto i te kōnero e kī ana Rei te ngawongaro haere ngā tohunga rongoā o Tihoe, ko te otinga iho kei te ngaro tēnēi mātauranga rongoā.//

TŪMAHI TUARUA: HE TUHITUHI

Ngā tohutohu

Whiriwhiria mai kia KOTAHİ te kaupapa hei tuhinga ōkawa māu, ā, tuhia mai ū ake whakaaro e pā ana ki taua kaupapa. Whāia ko ngā āhuatanga tuhituhi nei:

- te tika o te whakatakoto, te ūpoko, te tinana, te whakakao i ū kōrero
- te ngako, te matū o te kōrero
- te whakamōmona, te whakawhānui me te whakahāngai atu hoki i ū ake whakaaro
- kia kaha ki te arohaehae, te whakapuaki whakaaro
- te whakauru mai i ngā whakataukī, i ngā kīwaha, i ngā rārangi waiata, haka rānei e hāngai ana ki tō kaupapa hei whakanikoniko i tāu tuhinga roa
- kia auaha te rautaki, kia Māori te wairua
- kaua e iti iho i te 500 kupu.

Anei ngā kaupapa tuhinga

1. Kua tokoiti ngā tohunga mahi rongoā, me pēhea te whakaora i tēnei tāonga?
2. Kua tae te wā ki te whakamoe i tēnei tāonga te mahi rongoā, he tānoanoahia no tauiwi.
3. Hei aha hoki te hāere ki te ngahere ki te tiki rongoā, arā kē te tākuta.
4. Me whakatipu e tātou ngā rongoā Māori, hei mahi moni mā tātou.
5. Ko wai te kaipupuri i te mauri o ngā mahi rongoā Māori nei?
6. Ko te atua kei te hōmai i ngā rongoā, ko tātou kē kei te kuare ki ngā hua kei roto i ngā rākau.

Te hui ki Waitakere

1) Papatu o te hūhūn manu
Tohunga, Whakamoe,
te take, ngā hua, te tpu

?) Tāniko
Te Pākehā → Tūkaua
Tavira, fikangon

3) Auei
Mātaranga, Rangatahi!

Tuhia tāu tuhinga ōkawa mō te Tūmahī Tuarua ki konei.

Kaupapa: 1

~~Ka pō te ao, ka ao te pō, ā, kei te ngarongaro
haene nya ~~Kurupounamu~~ o tēci ao Māorio~~

(Bel Bel Bel Bel Bel Bel)

~~Kei ahu mōtoī kahurangi, kei ahu kaiaka toa horopū, tenei te Karawhiu o te reo whakamīha o te reo whakamarawa, tēnā tahuu mai ki tenei take.~~

~~Ka noho au i te poho o tēnei whare, ā, ka
mokonwhiti
kotahuna, ake iku whakaaro ki te kaupapa~~

~~Kei mua i te aroaro. Ko te hei mea te ao Nāori
he nui ēna taonga whakahitahira, ko te
kūntongarewa e kōrero nei ko te maihi rongoāi~~

Keiaku mōtoi kahurangi, keiaku kaiaka toa horopū,
tenei te Karawhiu o te reo whakamihia, o te reo
Whakamānawa. Tēna, e te tini ngerongero me
mokowhiti tātou ki te wānanga, ki te matapaki
i tenei karapapa Whakakirihīka kei mya? i te
awaaro i tenei wā tonu. Kei te mate haere ngā
tuhunga mahi rongoā, kei hea te oranga?

Kia whakahua ake ko te korowai kōnero a Tūroa.
Mā ngā rau harakeke o tēnei korowai kōnero
e tipona ai i ngā whakaaro, i ngā pū manawa
o huatau. Kia tan mai tāku arikī whakataka
pōkai ki te whenua, kia poi ai te kite atu

i te neretwa o ngā whāngā o tēnei korowai.
Ko tē wāhanga tuatahi ko te papatū o te
hunuhun manus, ki kōnei ka whakaaro ake
ki ngā īhiatanga Māori o te rongoā. Ko te tāniko
te tuawa, ka huri ake ki ngā hau kiro e pēhī
ana i tēnei mea te mahi rongoā, ā, ko te
aurei te whakamutunga, mā kōnei e
whakahua i ngā rautaki, i ngā whakamahere
hei whakaera i tēnei mea te malū rongoā //

Te papatū o te hunuhun manus
E mōhio ana tātou kei te ngarongaro, kei te
nehunehu haere ngā tohunga rongoā, ko te
mutunga iho kei te mate hōki ngā mātauranga
a tūnohunohu mā e pā mai ki tēnei mea te
ongoā. E tika ana tēnei kōnero? Āe, ko te
tino tauira ko ngā tamāiki mokopuna.
Kua kore he paku mātauranga mō tēnei mea
te rongoā, kārē ngā tamāiki mokopuna e
mōhio ana kū ngā tikanga, ki ngā Kahikatea,
ki te tapu rāhei o te rongoā.
E ai ki ngā iwiŋi kōnero a kui mā, a koro mā,
ko ngā rongoā māori he tino taonga, he
kunporanamu nā ngā atua kē i hōmai, kia
piki te ova me te māamatanga o te iwi
Māori. He nui ngā taupatupatu kei ngā
marae maha o te motu kia whakamoe i tēnei
mea te malū rongoā, ko tāku ki te iwi Māori
hei aha te noho māikoiko, te noho ngoikore

Vānei! Me puta ki ngā invi katoa o te iao Māori hei kohikohi whakaaro kia ora pōi ai tenei mea te rongoā. Ko te take, ko ngā hua vānei o te mahi rongoā ko te manaaki i te taha wainua, te taha hinengaro, te taha finana hōhi o ngā whānau, hāpori, invi Māori. Kia mau tātou ki ēnei taonga hei pāinga mō te katoa! Me whai i ogi tapu wae o ngā tohunga, kua hinga, ā, me Whakaporo nāka kia ora toru //

Te taniko:

Ko ngā tākuta kei ngā hōhipera i ēnei vā kare e whakapono ana, kare e mau pūravai ki te hononga o te taha finana ki te taha wainua me te taha hinengaro.

Kua warea, kua panāia ki te taha ngā tino akoranga me ngā mātauranga tānhito hei ringa hāpai iaia tātou i tenei aeo hūnihuri.

Ki ōku ake whakaaro, ko tetehi tino take kua ngaro haere tēnei mea te mahi rongoā nā te mea ko te ao whānui e aro torotika ana ki ngā hangarau o te ao. Ihara tēnei i te whakahiē, te whakatūmatumā vānei i ngā āhwatanga o te ao hangarau, ēngari īno he akiaki kia maki ngatalui ngā taonga o te ao pākehā, ki ngā taonga o te ao Māori. Ka hōki ki ngā kūpu kōnero a

Tā Apirana Ngata e mea ora "ko to ringa ki te rākau a te pākehā, ko to ngākau ki noā tioron ā o topuna".

TE WĀHANGA TUARUA: WHAKARONGO – KŌRERO

E RUA ngā tūmahi mō tēnei wāhanga:

TŪMAHI TUATORU: HE WHAKARONGO: *Kei a wai te mauri o ngā mahi rongoā* – He tautohetohe te āhua.

He whakarongo ki tētahi tautohetohe, me te tuhi hoki i ngā whakaaro matua, i ngā kīwaha me ngā whakataukī, whakatau-ā-kī rānei hei āwhina i a koe i roto i te Tūmahi Tuawhā.

TŪMAHI TUAWHĀ: HE KŌRERO:

- (a) He whakaputa kōrero whakarāpopoto i te tautohetohe.
- (e) He whakaputa kōrero e whakaae ana, e whakahē ana rānei i te kaupapa o te tautohetohe.
- (i) He whakamahi i tētahi kīwaha me ngā whakataukī, whakatau-ā-kī rānei e RUA.

TŪMAHI TUATORU: HE WHAKARONGO

He tautohetohe te āhua o tēnei mahi whakarongo.

Ngā tohutohu

1. Whakarongo ki te tautohetohe a te tokorua nei e ai ki te kaupapa *Kei a wai te mauri o ngā mahi rongoā*.
2. I a koe e whakarongo ana, whakarārangihia ngā kaupapa matua a ngā kaikōrero e RUA ki roto i te māhere whakaaro kua whakaritea.
3. Āta whakarongo hoki ki ngā kīwaha kei roto i te tautohetohe nei, ā, tīkina kia rua ngā kīwaha e mārama ana ki a koe.
4. E TORU ngā whakapāohotanga o te tautohetohe, ā, kia mutu te whakapāohotanga ka wātea mai te 15 meneti hei whakarite i āu kōrero whakaputa.
5. **Mutu ana i te whakarite kōrero, hoatu tāu pukapuka whakamātautau me ngā pepa whakarite tuhinga ki te kaiwhakamātautau.**

Nā reira kia areare mai ō taringa, anei te kōrero.

Kua

Māhere whakaaro

Tare

- Taha whakaae *Kua lewa, haere*
He matata e i kaha nei
 - *Ka noho mai ko te ī hei atua mā*
koutou, kei hea a Tāne i ēnei?
 - *Te taumata i whakanena e*
ītū
 - *Nga akoranga* - kuwhā waewae
- fakoto o te whenua
- Ngāhene, manu tioriori,
ngā wai e eone.
Iwi faketake
- WHAKAPAPA, iākau whenua
 - "ngā kā maro a ngā tipuna"
 - *Hei aha te mahi mōri mā*
te mahi rongō
 - *Ko ēna hoa tōhunga kui mate*
i tika kē ngā āwhatanga tāwhito
INTI AKADALA KAKATIA
Ka matataw kei te mana, ihi, hōno
o ngā ngāhene, manu, rākau,
mawheqa. He tangata o te whenua
- Te pīto, c whakato ki te rākau ki
te faha o te whare

- Taha whakahē*
Whakatipu rongō pēnā i te pāmu
Kōrero ari kei kui one whakanāma
i a īā ki tēnei mahi rongō
- pikō te tuara
- kuwhā qra te whakanōgo kei te
tuara tō aroha mō ki te tūrā
- kua huri kei tau o te ēhei
- Waiho! na māhi taumaha
keia mātua.
- *Te tiwhanga hōu i a īā*
noho lei te taone
 - *He.. taumaha tēnei māhi o te*
rongōa. (effikangi, tapu)
 - *Tākuta pākehā, karekau he*
"tāmāngā kēhau"
 - *Kare ngā pākehā*
 - *Whakatēnā mōri kē te kōrero*
hei - pāmu, pākehā,
- ke taumaha kei ngā pokonohinohi
5 kui mā.
 - Pōkeā e ngā mahi Māori,
he taumaha te taonga
- Kakatia, kārere taea te kai,
tahu ahi, kimi rākau mō atq

Ngā kīwaha

(1) Ai, Ave, tukori ē

(1) E weta, E weta!

(1) Pōkotināha

(2) E fa

(2) Icāti e fa!

(2) Hā!

(1) Ūpoko nāro

(1) Hei aha!
E kii, e kii

Kōtū
Tāmāngā

Hei māhi mōri

māu

Ava atu e-

Ava atu e-

Ngā whakataukī

(2) Ka pō te ruha, ka haio te rangatahi

Ko te nai te toto o te whenua
ko te whenua te toto o te tāngata
Maoirehe atu i ahau

mō te ateranera o taumata,
ka leai ai leoi i te taro
He iwi mākāhoe.

(1) Tamaiti nāwahi tāhā

"Kia pūrea ai koe e ngā hau"

Tuhia kei tōu pātakau,
ānō he papa.

TŪMAHI TUAWHĀ: HE KŌRERO

Ngā tohutohu

- (a) Ko tāu mahi he whakarite kōrero whakaputa, e whakarāpopoto ana i te tautohetohe.
- (e) Whakapuakina ōu ake whakaaro e whakahē ana/e whakaae ana rānei i te kaupapa o te tautohetohe nei.
- (i) Whakamāramahia mai te tikanga o tētahi o ngā kīwaha i rangona i te tautohetohe.
- (o) Whakamāramahia mai te tikanga o ngā whakataukī, whakatau-ā-kī e RUA, i rangona i te tautohetohe.
- (u) Kua e roa ake i te RIMA meneti mō tāu kōrero whakaputa. Ki te eke ki tenei wā ka aukatihia koe e te kaiwhakahaere tēnei whakamātautau.

Nā reira, kia kaha mai te:

- whakapuaki whakaaro whānui
- whakaraupapa tika i ū whakaaro
- whakaniko mā te kīwaha, whakataukī, rangahau
- whakatakoto tika, ūtira whakahua tika i ū kupu.

Mā te kaiwhakahaere koe e hari ki tētahi atu rūma, hei whakamau i ū kōrero kāre e āhei te hari pepa ki roto i tēnei rūma.

Tukuna tō reo kia rere, tō reo kia tika, tō reo kia Māori.

Te whakamau i tāu kōrero whakaputa

- (a) Ka heria koe e te kaiwhakahaere o te whakamātautau ki te rūma whakamau reo.
- (e) Kia RIMA meneti te roa mō ngā whakaritenga e pā ana ki te mīhini hopu reo.
- (i) Mutu ana tō whakamau i ū kōrero ki te mīhini hopu kōrero, me waitohu e koe te kopae hei whakaatu nōu te reo kei runga.
- (o) Kua oti ngā mahi katoa.

He whakaputa kōrero whakarāpopoto mō te tautohetohe. Kia maumahara, kei a koe te 15 meneti noa iho ki te whakarite.

Tāhū:

Kei a wai te manu o ngā
mahī rongorā

Hēke:

Kuia-āe

Koraua-āe

Pouporu: Tama-hē

Kei te korou haere te fīrā O te kuia

He tauimaha, karakia, oho moata, tūre,

~~Tākotu~~, Kapū te roha

Taka prov:

Wāhanga wātea hei tuhituhi māu.

①

Kei a nui te mānī o ngā
mahi rongoa?

(H)

Kuia:

- 1) "Pōkotinha" "E hui, e kii"
- 2) Ka haere tono, taumata mataiaw
- 3) Ko nui ka hua, ko nui ka fohi
(whakapono āhakoa te aha)

(P)

Tama:

- 1) He tirohanga hou
- 2) - Ka pū te rūha, ka haere te rangatahi.
(Kua kura haere te kūkui)
Taumahatangi

①

ōko whakaaro:

Supervisor must print name & sign here :

Assessor's
Use Only

(Page 10) *[Signature]*

Nō reira me kī, ka puta te nui hōki o ngā hua mō tātou te invi Māori mēnā ka whai tātou i ngā akoranga o te ao Pākehā me te ao māori. E mōio ana tātou kei te hinga te havora o ngā Māori nā runga noa atu i ngā pēhitanga o te invi Waipiro, ngā truking, ka invi Waireka, ngā kai kino mō te tinang me te nui hōki o ngā whanau e noho pōhara ana i raro i ngā āhuatanga o te wā.

Kāke e whai mōri kia whangaiā ngā tamaki o roto i ngā whanau, kua kore he pōtea kia hoko mihini whakamāhana i ngā whare mākani o ngā whanau Māori. He nui ngā raru e tino ngau kino i te taha havora o te invi Māori. //

Te auei:

Kotahi anake te ~~whātakī~~ vautaki kia kore i whakamāhana tātou te invi Māori, kia ora tenei mahi rongoā. Ko ngā kupo i whakahāna e Te Wharehūia Milroy hei te invi hei kai mā te hinengaro, "Ki te kore he whakakitenga ka ngao te invi". Nō reira e kare mā, he nui ngā ara e ora ai te matauranga rongoā, ēngari ko te tino whāinga kia whakao i ngā matauranga rongoā ki ngā tamaki makopuna. Me whakato i te kakano ki ngā hinengaro, ki ngā whatumaranawa o hā tamaki mā kōna e tū hitatān

Supervisor must print name & sign here :

tātou ~~ki~~ ki tēnei ao me te mōhio ki ngā taonga o te rongoā.

Nō neira, me kīi, kesa tae mai tēteli tānīhā, ko ūha niho he hangarau, he moni, he koura. Ko tana kai ko tātou te invi Māori, ko ngā taonga Māori, ko ngā matauranga pēnei i te mahi rongoā. Kei a tātou te tikanga, ka ora ka hinga rānei tēnei matauranga rongoā. //

Kua tuia ~~te~~ ^{koronai} hunihun o te papatū ~~koronai~~, kua whihi te tāniko, kua tipona te aunei i ngā rautaki whakaora i tēnei taonga te rongoā. Kua nite taku koronai kōrero hei patipati, hei tohutohu i a tātou ngāi ~~Ko Māori kia~~ maw ki te malu rongoā. ~~Ko Māori kia~~ ~~Whihi kate rangi kia~~ ~~Kitea Peleao kia kate obentia hei kai kia~~.

Whihi kate rangi, ruiā kia kate whenua, titia kia kate whatu manawa hei kowtaonga imō te iwi Māori whānui. //